

Zakłady Aktywizacji Zawodowej

Podstawy prawne działalności ZAZ

Zakłady aktywności zawodowej działają na podstawie ustawy z 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz o zatrudnieniu osób niepełnosprawnych (tj.: Dz. U. z 2011 r., Nr 127, poz. 721, z późn. zm.) oraz w oparciu o rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z 17 lipca 2012 roku w sprawie zakładów aktywności zawodowej (Dz. U. z 2012 roku, poz. 850).

Głównym zadaniem zakładów aktywności zawodowej jest przygotowanie osób niepełnosprawnych do podjęcia zatrudnienia. Z założenia są one pewnego rodzaju „pomostem” dla osób niepełnosprawnych pomiędzy warsztatem terapii zajęciowej a otwartym rynkiem pracy.

Założyciel zakładu aktywności zawodowej

Na podstawie art. 29 ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnieniu osób niepełnosprawnych zakład aktywności zawodowej może być założony przez jednostki organizacyjne samorządu terytorialnego (gmina, powiat) oraz organizacje pozarządowe, szczególnie te, których statutowym zadaniem jest rehabilitacja zawodowa i społeczna osób niepełnosprawnych.

Wskazane powyżej podmioty mogą utworzyć wyodrębnioną organizacyjnie i finansowo jednostkę i uzyskać dla tej jednostki status zakładu aktywności zawodowej, jeżeli:

- ✓ co najmniej 70 % ogółu osób zatrudnionych w tej jednostce stanowią osoby niepełnosprawne, w szczególności skierowane do pracy przez powiatowe urzędy pracy:
 - zaliczone do znacznego stopnia niepełnosprawności,
 - zaliczone do umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobą psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa warsztatów terapii zajęciowej zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej

w warunkach pracy chronionej. Jednakże stan zatrudnienia osób z umiarkowanym stopniem niepełnosprawności nie może być wyższy niż 35% ogółu zatrudnionych.

- ✓ obiekty i pomieszczenia użytkowane przez jednostkę odpowiadają przepisom i zasadom bezpieczeństwa i higieny pracy oraz uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno - sanitarnych i ciągów komunikacyjnych oraz spełniają wymagania dostępności do nich, a także jest zapewniona doraźna i specjalistyczna opieka medyczna, poradnictwo i usługi rehabilitacyjne;
- ✓ przeznacza uzyskane dochody na zakładowy fundusz aktywności;
- ✓ uzyska pozytywną opinię starosty o potrzebie utworzenia zakładu aktywności zawodowej, z wyjątkiem przypadku, gdy organizatorem jest powiat.

Wniosek o utworzenie zakładu aktywności organizator składa we właściwej jednostce organizacyjnej samorządu województwa wniosek o dofinansowanie ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych, zwanego dalej „Funduszem”, kosztów utworzenia i działania zakładu, w tym również kosztów działalności wytwórczej lub usługowej. Wniosek o dofinansowanie kosztów utworzenia ZAZ powinien zawierać:

- 1) nazwę i siedzibę organizatora;
- 2) status prawny i podstawę działania organizatora;
- 3) statut organizatora;
- 4) adres i dokument potwierdzający tytuł prawny do obiektu lub lokalu przeznaczonego na zakład;
- 5) proponowaną liczbę niepełnosprawnych pracowników zakładu, wraz z określeniem stopnia i rodzaju ich niepełnosprawności;
- 6) plan i rodzaj działalności wytwórczej lub usługowej oraz zakres planowanej rehabilitacji zawodowej i społecznej niepełnosprawnych pracowników zakładu;
- 7) proponowaną wysokość miesięcznego wynagrodzenia niepełnosprawnych pracowników zakładu zaliczonych do:
 - znacznego stopnia niepełnosprawności,
 - umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, u których stwierdzono autyzm, upośledzenie umysłowe lub chorobę psychiczną, w tym osób, w stosunku do których rada programowa, o której mowa w art. 10a ust. 4 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych,

zwanej dalej „ustawą”, zajęła stanowisko uzasadniające podjęcie zatrudnienia i kontynuowanie rehabilitacji zawodowej w warunkach pracy chronionej - zwanych dalej „osobami niepełnosprawnymi zaliczonymi do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności”, wyrażoną jako procentowy wskaźnik minimalnego wynagrodzenia za pracę określonego w przepisach o minimalnym wynagrodzeniu za pracę, zwanego dalej „minimalnym wynagrodzeniem”;

- 8) proponowaną obsadę etatową zakładu, z wyszczególnieniem liczby stanowisk i wymaganych kwalifikacji pracowników wchodzących w skład personelu kierowniczego, administracyjnego, rehabilitacyjnego i obsługowego, zwanych dalej „personelem zakładu”;
- 9) preliminarz kosztów utworzenia zakładu, z uwzględnieniem podziału na poszczególne rodzaje kosztów, o których mowa w § 7, z kalkulacją lub innym uzasadnieniem przyjętych kosztów;
- 10) preliminarz kosztów działania zakładu, z podziałem na poszczególne rodzaje kosztów, o których mowa w § 8, z kalkulacją lub innym uzasadnieniem przyjętych kosztów;
- 11) plan pomieszczeń zakładu oraz projekt dostosowania obiektów i lokali do potrzeb prowadzonej działalności wytwórczej lub usługowej w zakładzie oraz ich dostosowania do potrzeb i możliwości niepełnosprawnych pracowników zakładu wynikających z ich niepełnosprawności;
- 12) projekt regulaminu zakładu oraz regulaminu zakładowego funduszu aktywności.

Prawidłowy wniosek jest przekazywany do właściwego starosty. W przypadku stwierdzenia braków w złożonym przez organizatora wniosku właściwa jednostka organizacyjna samorządu wzywa do ich uzupełnienia w terminie 14 dni od daty doręczenia. Nieuzupełnienie tych braków powoduje pozostawienie wniosku bez rozpatrzenia. Następnie, po uzyskaniu pozytywnej opinii starosty właściwa jednostka organizacyjna samorządu województwa rozpatruje wniosek pod względem prawidłowości planowanych kosztów utworzenia i działania zakładu, z uwzględnieniem w szczególności:

- ✓ wysokości środków Funduszu w danym roku;
- ✓ liczby osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- ✓ wkładu organizatora w utworzenie zakładu.

Wniosek dalej poddany jest negocjacom z organizatorem ZAZ dotyczących warunków umowy o dofinansowanie ze środków Funduszu kosztów utworzenia i działania zakładu i wysokości dofinansowania ze środków Funduszu. Po pozytywnym zakończeniu negocjacji, organizator oraz właściwa jednostka organizacyjna samorządu województwa zawierają umowę określającą w szczególności:

- ✓ wysokość, termin oraz sposób przekazania środków Funduszu przeznaczonych na utworzenie zakładu, z podziałem na poszczególne rodzaje kosztów;
- ✓ wysokość, termin oraz sposób przekazywania środków Funduszu przeznaczonych na działanie zakładu do końca danego roku kalendarzowego, z podziałem na poszczególne rodzaje kosztów;
- ✓ formularze informacji o wydatkowanych środkach Funduszu oraz środkach uzyskanych z innych źródeł;
- ✓ warunki renegotjacji umowy;
- ✓ termin zawarcia umowy ubezpieczenia wyposażenia i środków trwałych dofinansowywanych ze środków Funduszu.

Strony umowy określają corocznie, nie później niż do dnia 30 listopada, w formie aneksu do umowy, wysokość środków Funduszu na działanie zakładu w roku następnym. W umowie lub w aneksie do umowy zawieranych corocznie określa się w szczególności: wysokość, termin oraz sposób przekazywania środków samorządu województwa przeznaczonych na działanie zakładu, z podziałem na poszczególne rodzaje kosztów.

Podmiot tworzący ZAZ jest zobowiązany do złożenia do państwowej inspekcji pracy (PIP) wniosku o stwierdzenie czy obiekty i pomieszczenia, w których prowadzona będzie działalność spełniają warunki określone w przepisach dotyczących zasad bezpieczeństwa i higieny pracy oraz czy we właściwy sposób uwzględniają potrzeby osób niepełnosprawnych w zakresie przystosowania stanowisk pracy, pomieszczeń higieniczno-sanitarnych i ciągów komunikacyjnych. Po otrzymaniu pozytywnej opinii PIP organizator może już wystąpić do właściwego wojewody z wnioskiem o przyznanie statusu zakładu aktywności zawodowej. Po jego otrzymaniu zobowiązany jest on jeszcze do przekazania kopii decyzji wojewody wraz z wnioskiem o uruchomienie środków, zgodnie z zawartą umową do samorządu województwa.

Zasady funkcjonowania i finansowania zaz

Koszty utworzenia i działania zaz są finansowane ze środków PFRON, samorządu terytorialnego (co najmniej 10% kosztów działania i co najmniej 25% kosztów utworzenia) oraz innych źródeł¹.

W ramach kosztów utworzenia zakładu ze środków Funduszu mogą być finansowane:

- ✓ przystosowanie do potrzeb osób niepełnosprawnych pomieszczeń produkcyjnych lub pomieszczeń służących świadczeniu usług oraz pomieszczeń socjalnych i przeznaczonych na rehabilitację;
- ✓ zakup sprzętu rehabilitacyjnego;
- ✓ wyposażenie pomieszczeń socjalnych i przeznaczonych na rehabilitację, pomieszczeń, w których jest prowadzona działalność wytwórcza lub usługowa, oraz przygotowanie stanowisk pracy, w tym zakup maszyn, narzędzi i urządzeń niezbędnych do prowadzenia produkcji lub świadczenia usług;
- ✓ zakup surowców i materiałów potrzebnych do rozpoczęcia działalności wytwórczej lub usługowej;
- ✓ zakup lub wynajem środków transportu.

Natomiast w ramach kosztów działania zakładu ze środków Funduszu mogą być finansowane:

- ✓ wynagrodzenia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, do wysokości 100% minimalnego wynagrodzenia, proporcjonalnie do wymiaru czasu pracy określonego w umowie o pracę, stosownie do art. 15 ust. 2 ustawy;
- ✓ wynagrodzenia personelu zakładu;
- ✓ dodatkowe wynagrodzenia roczne, odprawy emerytalne i pośmiertne oraz nagrody jubileuszowe;
- ✓ składki na ubezpieczenia społeczne należne od pracownika i pracodawcy, składki na ubezpieczenie zdrowotne od pracowników oraz składki na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Pracy należne od pracodawcy, naliczone od kwot wymienionych w pkt 1-3;

¹ Zakłady Aktywności Zawodowej, podobnie jak Centra Integracji Społecznej, nie mogą prowadzić działalności polegającej na wytwarzaniu wyrobów przemysłu paliwowego, tytoniowego, spirytusowego, winiarskiego, piwowarskiego, a także pozostałych wyrobów alkoholowych, w których zawartość alkoholu przekracza 1,5% oraz wyrobów z metali szlachetnych, wyrobów z udziałem metali szlachetnych lub handlu tymi wyrobami.

- ✓ materiały, energia, usługi materialne i usługi niematerialne;
- ✓ transport i dowóz niepełnosprawnych pracowników zakładu;
- ✓ szkolenia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności związane z przygotowaniem ich do pracy na otwartym rynku pracy lub z prowadzoną działalnością wytwórczą lub usługową zakładu;
- ✓ szkolenia personelu zakładu;
- ✓ odpisy na zakładowy fundusz świadczeń socjalnych lub wypłaty świadczeń urlopowych, dokonywane na podstawie odrębnych przepisów;
- ✓ wymiana zamortyzowanych maszyn, urządzeń i wyposażenia niezbędnych do prowadzenia produkcji lub świadczenia usług;
- ✓ wymiana maszyn i urządzeń w związku:
 - ze zmianą profilu działalności zakładu,
 - z wprowadzeniem ulepszeń technicznych lub technologicznych;
- ✓ inne niezbędne do realizacji rehabilitacji, obsługi i prowadzenia działalności wytwórczej lub usługowej.

Do kosztów działalności wytwórczej lub usługowej zakładu realizowanej przez osoby niepełnosprawne zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności finansowanych ze sprzedaży wyrobów lub usług zalicza się koszty:

- ✓ wynagrodzenia osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, obliczanego na podstawie ustalonego w procesie negocjacji procentowego wskaźnika minimalnego wynagrodzenia;
- ✓ nagród i premii dla osób niepełnosprawnych zaliczonych do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności, w wysokości do 30% miesięcznego wynagrodzenia, o którym mowa pkt 1;
- ✓ składek na ubezpieczenia społeczne należnych od pracownika i pracodawcy, składek na ubezpieczenie zdrowotne od pracowników oraz składek na Fundusz Gwarantowanych Świadczeń Pracowniczych i Fundusz Pracy należnych od pracodawcy, naliczonych od kwot wymienionych w pkt 1 i 2;
- ✓ materiałów, energii, usług materialnych i usług niematerialnych, niezbędnych do prowadzenia działalności wytwórczej lub usługowej;

- ✓ naprawy maszyn i urządzeń oraz koniecznej wymiany części maszyn i urządzeń niezbędnych do prowadzenia produkcji lub świadczenia usług.

Zaz zobowiązany jest prowadzenia wyodrębnionej ewidencji księgowej środków otrzymanych z Funduszu na działanie zakładu, w tym kosztów ponoszonych z tych środków. Ponadto powinien on w okresach kwartalnych przekazywać do samorządu województwa informacje o wydatkowanych środkach PFRON oraz składać pełne rozliczenie roczne wykorzystania tych środków wraz z merytorycznym uzasadnieniem do dnia 15 marca następnego roku. Każdy Zakład Aktywności Zawodowej zobowiązany jest również do utworzenia *zakładowego funduszu aktywności*, którego kierunki rozdysponowania są ściśle określone. Fundusz aktywności działa na podstawie opracowanego i zatwierdzonego regulaminu, określającego w szczególności tryb i zasady przeznaczania wydatków, zastrzeżeniem, iż środki zakładowego funduszu aktywności przeznaczone na poprawę warunków pracy i rehabilitacji oraz warunków socjalnych oraz higieniczno-sanitarnych, nie mogą przekraczać 40% rocznych wpływów tego funduszu w roku poprzednim, a wszystkie wydatki powinny być dokonywane w sposób celowy i oszczędny, z uwzględnieniem optymalnego doboru metod i środków realizacji w stosunku do zakładanych efektów.

Ważnym elementem zasad funkcjonowania zaz jest zespołu programowy, w skład którego wchodzi pracownicy zatrudnionych do prowadzenia działalności rehabilitacyjno-obługowej. Kierownik zakładu może powołać specjalistów niebędących pracownikami zakładu, w szczególności: doradcę zawodowego, psychologa i trenera pracy. Ten zespół wypełnia ważną rolę społeczną, bowiem opracowuje *indywidualne programy rehabilitacji zawodowej i społecznej (IPRZS)* dla zatrudnionych osób niepełnosprawnych zaliczonych do umiarkowanego lub znacznego stopnia niepełnosprawności. Program, opracowywany z udziałem osoby niepełnosprawnej, powinien zawierać m.in.:

- ✓ diagnozę sytuacji społecznej i zawodowej osoby niepełnosprawnej zaliczonej do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności;
- ✓ cel indywidualnego programu rehabilitacji i spodziewane efekty jego realizacji;
- ✓ rodzaj planowanych działań i harmonogram ich realizacji;
- ✓ terminy oceny postępów w realizacji indywidualnego programu rehabilitacji;
- ✓ osoby odpowiedzialne za realizację indywidualnego programu rehabilitacji.

Każdy indywidualny program poddawany jest okresowym ocenom. W przypadku, gdy osoby niepełnosprawne osiągną odpowiedni poziom sprawności społecznej i

zawodowej, kierownik zakładu z udziałem zespołu programowego oraz osoby niepełnosprawnej dokonuje oceny możliwości i opracowuje plan zatrudnienia ich u innego pracodawcy. Na jego podstawie kierownik zaz, we współpracy z powiatowym urzędem pracy, podejmuje działania na rzecz wsparcia zatrudnionej osoby niepełnosprawnej w poszukiwaniu odpowiedniego miejsca zatrudnienia.

Czas pracy osób niepełnosprawnych zatrudnionych w zaz, które zostały zaliczone do znacznego lub umiarkowanego stopnia niepełnosprawności powinien wynosić co najmniej 0,55, a na wniosek zespołu programowego może zostać zwiększony do wysokości 0,8 wymiaru czasu pracy określonego w art. 15 ust. ustawy, tj. 7 godz. na dobę i 35 godz. tygodniowo. Ponadto osoby niepełnosprawne zatrudnione w zaz mają prawo do codziennych zajęć rehabilitacyjnych, które nie mogą być krótsze niż 60 min dziennie. Czas ich trwania może zostać przedłużony do 120 min dziennie na wniosek personelu odpowiedzialnego za rehabilitację. Zajęcia rehabilitacyjne odbywają się poza czasem pracy osoby niepełnosprawnej.

Zakłady Aktywności Zawodowej w Polsce

Według danych Ministerstwa Pracy i polityki Społecznej na dzień 31 grudnia 2013 roku w Polsce funkcjonowało **77** zakładów aktywności zawodowej, w których zatrudnienie znalazło 4 094 osoby z czego **3 067** stanowiły osoby niepełnosprawne.

Na funkcjonowanie tych zakładów w roku 2013 wydatkowano 122 427 880 zł, z czego ze środków Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych 55 427 023 zł. Ponadto w roku ubiegłym PFRON dofinansował koszty tworzenia 5 nowych zakładów aktywności zawodowej w kwocie 3 047 820 zł. (całościowy koszt z różnych źródeł tworzenia tych zaz wyniósł 22 857 023 zł.).